

RAZPRAVE

NEKATERE ZNAČILNOSTI BLIŽNJE REKREACIJE
PREBIVALSTVA DOMŽAL

AVTOR

Dejan Cigale

Naziv: mag., univerzitetni diplomirani geograf in profesor zgodovine, asistent z magisterijem

Naslov: Inštitut za geografijo, Trg francoske revolucije 7, 1000 Ljubljana, Slovenija

E-pošta: dejan.cigale@uni-lj.si

Telefon: 061 200 27 26

Faks: 061 200 27 34

UDK: 911.3:796.5(497.4 Domžale)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Nekaterne značilnosti bližnje rekreacije prebivalstva Domžal

V prispevku so na kratko predstavljene nekatere pomembnejše ugotovitve o bližnji rekreaciji prebivalstva Domžal, mesta v bližini Ljubljane. Vir podatkov je bilo anketiranje v izvornem območju, torej v samem naselju. Pozornost je bila namenjena zlasti rekreacijskim navadam obravnavanega prebivalstva in ugotavljanju ciljnih območij izletov. Podobno kot za večja slovenska mesta sta tudi za obravnavani primer značilna velika heterogenost ravnanja v prostem času in intenzivna pristočasna dejavnost, ki se izraža v množičnosti in pogostosti izletov ter precejšnjih prepotovanih razdaljah, kar vpliva tudi na temu ustrezne pokrajinske učinke bližnje rekreacije.

KLJUČNE BESEDE

bližnja rekreacija, ciljna območja rekreacije, prosti čas, pristočasne dejavnosti, Domžale, Slovenija

ABSTRACT

Some characteristics of daily and weekend recreation of Domžale residents

The paper briefly presents some relevant findings about the daily and weekend recreation of the residents of Domžale, a town in the vicinity of Ljubljana. A survey performed in the original area, i. e. in the town, served as a source of data. Attention was particularly focused on recreation habits of the surveyed population and on the establishing of destination areas of excursions. Similar to bigger Slovenian towns, the discussed case is also typical of great heterogeneity of behaviour in leisure time and intensive leisure activity which is manifested in mass activities, frequency of excursions and rather long travel distances, which all influence the landscape effects of the daily and weekend recreation.

KEY WORDS

daily and weekend recreation, destination areas of recreation, leisure, leisure activities, Domžale, Slovenia

1. Uvod

Bližnja rekreacija je postala predmet preučevanja večinoma šele v šestdesetih letih, ko je z razvojem avtomobilizma, rastjo standarda in podaljševanjem prostega časa dosegla tolikšen razmah, da njenega pomena, tako kot tudi pomena z njo povezanih pojavov, ni bilo več mogoče spregledati. Kljub temu je bila in je še deležna precej manjše pozornosti kot oblike preživljanja prostega časa, ki so povezane s prenočevanjem zunaj kraja stalnega bivanja, torej počitniška rekreacija oziroma stacionarni turizem. Razlog za to gre deloma iskati v njenih pogosto manj opaznih učinkih, v dostikrat manjši ekonomski zanimivosti, pa tudi v težji dosegljivosti dovolj kakovostnih podatkov, ki bi omogočali ustrezno obravnavanje pojava in bolj zanesljive sklepe.

Pri nas so se dela, posvečena tej tematiki, začela pojavljati že na začetku sedemdesetih let. Prinesla so številna pomembna spoznanja, kljub temu pa ostaja odprtih še veliko vprašanj. Na eni strani imamo pri nas in v tujini raziskave, ki so zajele območja celih držav, vendar niso bile geografsko zasnovane, na drugi strani pa vrsto geografskih raziskav, ki so zaradi objektivnih ovir (časovno in finančno zahtevno lastno zbiranje temeljnih podatkov) ostale omejene na posamezna mesta ali kvečjemu nekaj mest oziroma naselij. Zato je vrsta za geografijo zanimivih vprašanj ostala brez odgovora, posploševanje ugotovitev posameznih raziskav na razmere v drugih območjih pa je zaradi številnih razlogov problematično. Tudi medsebojna primerjava ugotovitev je zaradi razlik v uporabljenih metodologijah pogosto zelo otežkočena ali celo nemogoča. Poleg tega je večji del raziskav ostajal osredotočen na posamezna večja mesta oziroma njihovo prebivalstvo, manjša mesta ali podeželska naselja pa so bila le malokrat deležna pozornosti. Slednje velja tudi za Slovenijo, zaradi prevlade manjših mest pa so bila vendarle relativno pogostejše predmet sicer maloštevilnih tovrstnih raziskav (na primer Jeršič 1971 in 1984), ki pa so le izjemoma obravnavale mesta, ki imajo manj kot 15.000 prebivalcev, na primer Ptuj (Jeršič 1998), zato bi bilo morda zanimivo predstaviti nekatere ugotovitve o bližnji rekreaciji prebivalstva Domžal.

To naselje, ki je leta 1991 imelo 11.023 prebivalcev, je bilo izbrano kot predmet preučevanja zaradi že omenjenega dejstva, da je bila pozornost običajno usmerjena na večja mesta, poleg tega pa je bilo na osnovi družbenoekonomskih in demografskih značilnosti prebivalstva tega naselja mogoče pričakovati živahno pristočasno aktivnost ter dobro oblikovane pristočasne navade.

Uvodoma je treba vsaj na kratko pojasniti pojem bližnja rekreacija, čeprav se je tudi v slovenski geografski literaturi že dokaj udomačil. Kljub temu da glede uporabe tega pojma, pa tudi pojmov prosti čas in rekreacija, ni popolne enotnosti, se praviloma uporablja kot oznaka za tiste vrste rekreacije, ki niso vezane na dopust oziroma počitnice. Na tem mestu bodo pod pojmom bližnja rekreacija razumljene pristočasne dejavnosti zunaj lastnega doma, ki se ne odvijajo v času dopusta in ki časovno obsegajo največ dva dneva, izjemoma dva dneva in pol (poleg obeh dni ob koncu tedna še petkovo popoldne). Prostorskih omejitev ne bomo postavljali, saj je bil naš namen tudi ugotoviti, v kolikšni meri je pojav res omejen na bližnja območja. Takšni opredelitvi bližnje rekreacije v prid govori tudi podobno razumevanje pojma v nekaterih slovenskih raziskavah (Jeršič 1971, 1984 in 1995), pa tudi v številnih raziskavah v tujini (na primer Kemper 1977; Schnell 1977 in 1994; Thélin 1983).

Podatki o rekreacijskih navadah prebivalstva Domžal so bili pridobljeni s pomočjo anketiranja, ki je bilo izvedeno od novembra leta 1996 do januarja leta 1997. Uporabljen je bil kvotni vzorec, ki je po svoji starostni in spolni strukturi ustrezal strukturi prebivalstva Domžal, vanj pa je bilo vključenih 250 anketirancev. Vprašanja so se večinoma nanašala na obdobje enega leta pred anketiranjem.

V nadaljevanju bodo na kratko predstavljene nekatere poglobitvene značilnosti rekreacijskih navad, in sicer zlasti:

- pomembnejše rekreacijske aktivnosti,
- glavne značilnosti izletov, predvsem pogostost in trajanje izletov, oddaljenost ciljev in uporabljena prevozna sredstva,
- ciljna območja bližnje rekreacije.

S pomočjo dobljenih ugotovitev smo skušali orisati vlogo bližnje rekreacije kot pojava, ki je pri-soten in opazen v pokrajini, hkrati pa poznavanje teh značilnosti predstavlja tudi osnovo za preučevanje pokrajinskih učinkov bližnje rekreacije.

Dobljene rezultate smo primerjali z ugotovitvami več izbranih raziskav, na osnovi tega pa se je bilo mogoče dokopati do nekaterih bolj splošnih zaključkov, predvsem pa ugotoviti, da obstaja na tem področju velika raznolikost, ki je tudi posledica različnih pokrajinskih in infrastrukturnih možnosti za rekreacijo.

2. Rekreacijske dejavnosti prebivalstva Domžal

Rekreacijske aktivnosti so pomembne tako zaradi tega, ker predstavljajo odraz različnih motivov in želja prebivalstva, kot tudi zato, ker so s posameznimi aktivnostmi povezane določene oblike rabe prostora, posredno pa tudi izbor različnih ciljnih območij. Zaradi tega na vrsto in obseg pokrajinskih učinkov bližnje rekreacije vplivajo tudi obstoječe rekreacijske navade. Ker so značilnosti prostočasne-ga ravnanja odvisne tudi od količine razpoložljivega časa, bosta posebej obravnavana prosti čas med tednom in ob koncu tedna.

2.1. Prosti čas med tednom

Med dejavnostmi, ki se odvijajo v prostem času med tednom, torej od ponedeljka do petka, so rela-tivno pomembnejše tiste, ki se odvijajo (tudi) v urbanem in torej bližnjem okolju, saj je čas omejevalni dejavnik za izlete na podeželje oziroma v bolj oddaljene kraje, kjer se je mogoče ukvarjati s širšim spek-trom prostočasnih dejavnosti na prostem.

Preglednica 1: Rekreacijske dejavnosti med tednom (anketiranci so lahko izbrali največ štiri odgovore).

rekreacijske dejavnosti	toplejši del leta		pozimi	
	število odgovorov	delež anketirancev v %	število odgovorov	delež anketirancev v %
sprehod	150	60,0	137	54,8
obisk prijateljev, znancev, sorodnikov	122	48,8	139	55,6
delo na vrtu oziroma kmetijski parceli	106	42,4	—	—
športne dejavnosti	94	37,6	98	39,2
obisk lokala (pijača)	54	21,6	64	25,6
kopanje, sončenje	52	20,8	7	2,8
obisk kinopredstave	48	19,2	55	22,0
obisk kulturne prireditve	41	16,4	39	15,6
obisk zabavne prireditve	41	16,4	37	14,8
obisk lokala (hrana)	17	6,8	16	6,4
obisk športne prireditve	16	6,4	14	5,6
različne igre na prostem	10	4,0	8	3,2
drugo	10	4,0	7	2,8
skupaj	761	—	621	—

Največji del anketirancev je v prostem času v toplejšem delu leta (pomlad, poletje, jesen) hodil na sprehode (preglednica 1). Delež tistih, ki so navedli sprehode kot eno izmed dejavnosti, s katerimi so se najpogosteje ukvarjali v prostem času, ni bil dosti manjši od dveh tretjin (150 anketirancev ali 60,0 %), kar je razmeroma veliko, vendar se ta delež dovolj dobro ujema s tistimi, ki so jih ugotavljali različni

tuji in domači avtorji (na primer Backé in Peyker 1981; Thélin 1983; Jansen - Verbeke 1986; Klemm in Kreilkamp 1993). Sledili so obiski prijateljev, znancev in sorodnikov (48,8 % anketirancev) pred delom na vrtu (42,4 % anketirancev). Na četrtem mestu je ukvarjanje s športnimi dejavnostmi, kar sicer kaže na precejšnjo športno aktivnost prebivalstva, vendar je treba poudariti, da gre pri tem za celo vrsto zelo različnih dejavnosti. Tu so zajeti tako neobvezno kolesarjenje po mestu ali njegovi bližnji okolici kot aerobika, športne igre z žogo (košarka, nogomet ...), tenis ali pa športno plezanje.

Priljubljenost posameznih aktivnosti v zimskem času se vsaj na prvi pogled ne razlikuje bistveno od tiste, ugotovljene za čas od pomladi do jeseni, razlike pa so v resnici precejšnje. Največkrat je bilo navedeno obiskovanje znancev, prijateljev in sorodnikov (55,6 % anketirancev), delež anketirancev, ki jim je sprehajanje predstavljalo eno najpogostejših pristočasnih dejavnosti, je bil skoraj enak (54,8 %), vendar nekoliko manjši kot v toplejšem delu leta, potem pa so že sledile športne dejavnosti, ki pa so bile bistveno drugačne kot poleti. Če je bilo v toplejšem delu leta med njimi najbolj zastopano kolesarjenje, je pozimi daleč na prvem mestu smučanje (zanj se je odločilo 20 % anketirancev), na drugem košarka (tako kot v toplejšem delu leta), na tretjem mestu pa je spet tipično zimska aktivnost, sankanje. Anketirancev, ki so se ukvarjali s športom, je bilo po zaslugi smučanja sicer nekaj več (98 pozimi, 94 v toplejšem delu leta), raznovrstnost izvajanih dejavnosti pa je bila manjša. Deleži anketirancev, ki so se ukvarjali s katero od drugih dejavnosti, so precej zaostajali.

Na manjši pomen preživljanja prostega časa zunaj doma v zimskem času kaže tudi povečano število posameznikov, ki prostega časa v obravnavanem obdobju v glavnem niso preživljali zunaj doma, zato na to vprašanje niso mogli odgovarjati. Takšnih anketirancev je bilo kar 18 (7,2 %), v poletnem času pa le 10. Ta številka opozarja tudi na obstoj skupine prebivalstva, ki je v preživljanju svojega prostega časa vezana skoraj izključno na lastni dom, med njimi pa so nadpovprečno zastopani starejši prebivalci.

2.2. Prosti čas ob koncu tedna

Večina avtorjev, ki so se ukvarjali z bližnjo rekreacijo, je ugotavljala, da je ob sobotah in nedeljah relativno dosti pomembnejši tisti prosti čas, ki ga preživljamo na izletih, predvsem na izletih v naravo, na podeželje oziroma v odprto pokrajino, kar se je pokazalo tudi v primeru Domžal.

Tudi ob koncu tedna sta bili v toplejšem delu leta najpomembnejši dejavnosti obisk prijateljev, znancev in sorodnikov (64,8 % anketirancev) ter sprehodi oziroma hoja (59,2 %). Pri tem gre za dejavnosti, ki anketirancem s svojimi zahtevami (potrebna finančna sredstva, telesna zahtevnost, izurjenost) ne postavljata omejitev. Na tretjem mestu je ob koncih tedna kopanje in/ali sončenje (med tednom na petem mestu), ki ga navaja kot eno od dejavnosti, s katerimi se najpogosteje ukvarjajo, 90 anketirancev (36,0 %). Njegov večji pomen kot med tednom je nedvomno posledica večjega obsega razpoložljivega časa, ki omogoča tudi pot v bolj oddaljene kraje, na primer obmorske kraje. Sledijo različne športne aktivnosti (29,2 % anketirancev), šele na petem mestu pa je obdelovanje vrtov, ki se mu prebivalci očitno v večji meri posvečajo med tednom, ko krajši razpoložljivi čas otežkoča ukvarjanje z drugimi dejavnostmi, poleg tega pa gre za dejavnost, ki nima samo rekreacijske funkcije.

Pozimi je bila prevlada obiskov še večja kot v toplejšem delu leta (75,6 % anketirancev), kar je po vsej verjetnosti tudi posledica vpliva vremenskih razmer, ki onemogočajo ali otežkočajo ukvarjanje s številnimi drugimi pristočasnimi dejavnostmi. Zelo pomembni so še sprehodi (58,0 %), že precej daleč zadaj, a še zmeraj dovolj pomembne, pa so športne aktivnosti, seveda predvsem po zaslugi alpskega smučanja, ki ga je navedlo 63 od 95 anketirancev, ki so se ukvarjali s športnimi dejavnostmi. Večkrat je bilo navedeno še obiskovanje gostinskih lokalov (26,8 %) in obiskovanje različnih prireditev (22,4 % anketirancev), ostale dejavnosti pa so bile manj množične. Dve poleti precej pomembni dejavnosti, kopanje in planinarjenje, ne igrata v prostem času pozimi skoraj nikakršne vloge, izvajanje vrste rekreacijskih dejavnosti (na primer nabiranje gozdnih sadežev, pikniki ali delo na vrtu) pa zaradi vremenskih razmer v tem delu leta ni mogoče.

Preglednica 2: Prostočasne dejavnosti ob koncu tedna (anketiranci so lahko izbrali največ štiri odgovore).

prostočasne dejavnosti	toplejši del leta		pozimi	
	število odgovorov	delež anketirancev v %	število odgovorov	delež anketirancev v %
obisk prijateljev, znancev ali sorodnikov	162	64,8	189	75,6
sprehod, hoja	148	59,2	145	58,0
kopanje, sončenje	90	36,0	14	5,6
športne aktivnosti	73	29,2	95	38,0
delo na vrtu oziroma lastni kmetijski parceli	53	21,2	–	–
obisk gostinskega lokala	46	18,4	67	26,8
obisk športne, kulturne ali zabavne prireditve	45	18,0	56	22,4
planinarjenje	42	16,8	8	3,2
nabiranje gob in gozdnih sadežev	32	12,8	–	–
obisk lastne počitniške hišice	32	12,8	22	8,8
piknik	31	12,4	–	–
ogled naravnih ali kulturnih znamenitosti	19	7,6	16	6,4
različne igre na prostem	14	5,6	8	3,2
pomoč pri kmečkih opravilih pri sorodnikih ...	9	3,6	–	–
drugo	8	3,2	7	2,8
skupaj	804	–	627	–

V splošnem je bilo število navedb različnih dejavnosti manjše kot v toplejšem delu leta, pa tudi deleži posameznikov, ki so se ukvarjali z njimi. Vremenske možnosti pač omejujejo število prostočasnih dejavnosti na prostem, s katerimi se je mogoče ukvarjati v tem letnem času. Posledica tega je nekoliko zmanjšana prostočasna aktivnost zunaj doma v zimskem času.

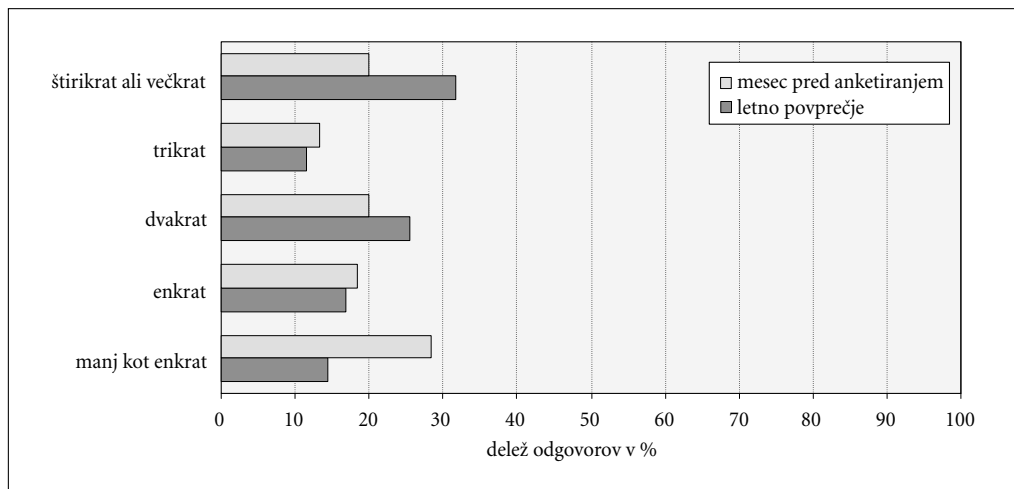
3. Pogostost in trajanje izletov

V anketo je bilo uvrščeno posebno vprašanje o pogostosti izletov, in sicer tudi zato, ker se velik del v anketi navedenih prostočasnih dejavnosti, s katerimi se ljudje ukvarjajo ob koncih tedna, odvija v okviru izletov, poleg tega pa so z njimi povezani dobro opazni prometni tokovi ter učinki v ciljnih območjih.

Vprašanje o povprečni mesečni pogostosti izletov se je nanašalo na celo leto, zato z njim niso zajeta nihanja prek leta, do katerih prihaja pri velikem delu anketirancev, o čemer pričajo odgovori na nekatera druga vprašanja.

3.1. Pogostost izletov

Največ anketirancev (79 ali 31,6 %) je odgovorilo, da hodijo na izlete tako rekoč vsak konec tedna ali celo dvakrat v okviru enega konca tedna, približno toliko pa je tudi tistih, ki so hodili na izlete enkrat ali manjkrat mesečno (78 ali 31,2 %). Prisotna je torej svojevrstna bipolarnost glede pogostosti izletov ob koncih tedna. Na eni strani je obsežna skupina ljudi, ki so skoraj vsak teden na izletih, na drugi pa posamezniki, ki hodijo na izlete le izjemoma ali zelo redko. Iz odgovorov na vprašanje o razlogih, ki ovirajo večjo pogostost izletov, je mogoče sklepati, da so pri posameznikih, ki zelo redko hodijo na izlete, glavni razlogi objektivne ovire, na primer zdravstvene težave. Kljub temu pa je bil drugi najbolj pogost odgovor »dvakrat«, kar pomeni, da je za četrtno prebivalstva značilna zmerna izletniška aktivnost.

Slika 1: Mesečna pogostost izletov prebivalcev Domžal ob koncu tedna.

Navedbe za celo leto so lahko le približna ocena, na kar vplivajo tako razlike med letnimi časi kot nezanesljivost spomina. Ker smo želeli tudi bolj natančne odgovore, saj je pogostost izletov dovolj pomemben kazalec intenzivnosti izletniške aktivnosti, nas je zanimala tudi pogostost izletov v mesecu dni pred anketiranjem. Ker se je anketa odvijala v glavnem v času od novembra do januarja, so ti odgovori zajemali del leta, za katerega je po navedbah večine podobnih raziskav (na primer Ruske in Stein 1973; Kemper 1977; Thélin 1983) značilna manjša izletniška aktivnost.

Slika je dokaj podobna tisti, ki jo je dalo vprašanje o običajni letni pogostosti izletov, le da je težiče pomaknjeno k odgovorom, ki govorijo o manjši pogostosti (slika 1). Odstopanja so največja pri obeh skrajnih kategorijah. Največ je bilo tokrat anketirancev, ki v preteklem mesecu dni sploh niso bili na izletu (28,4 %), opaziti pa je mogoče tudi drugi višek na nasprotnem koncu lestvice pogostosti izletov: 50 anketirancev ali 20,0 % je bilo na izletu štirikrat ali večkrat.

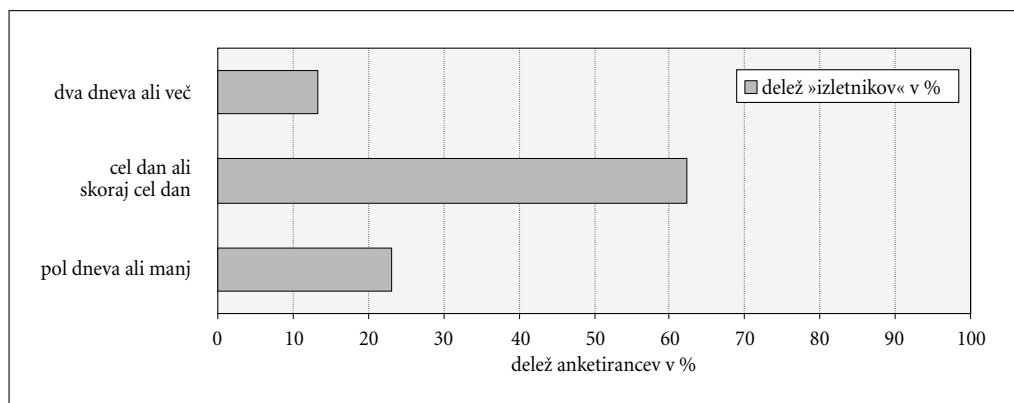
Takšna podoba je najbrž dokaj značilna za zimski čas nasploh, dodatno pa je k njej prispevalo še razmeroma neprijetno vreme (sneg, mraz ...) v času, na katerega se je nanašala večina anket.

3.2. Trajanje izletov

Kazalec pomena izletov je tudi čas, ki ga posameznik porabi zanje. Pri tem je poleg pogostosti izletov treba poznati tudi njihovo trajanje. Posameznik lahko porabi zanje več časa, čeprav gre samo enkrat mesečno na dvodnevni izlet, kot nekdo drug, ki si vsak konec tedna privošči nekajurni izlet. Če je trajanje izleta povezano z bivanjem v enem samem ciljnem območju, je tudi kazalec vrednotenja njegovega prostorskega rekreacijskega potenciala s strani izletnikov (Ammann 1978, 67). Ker pa je za veliko izletov značilno, da vsebujejo postanke na več točkah, bi bilo tovrstne podatke mogoče dobiti le v ciljnih območjih.

Seveda ne trajajo vsi izleti enako dolgo, zato smo z anketo želeli dobiti informacijo o najbolj pogostem, najbolj običajnem trajanju izletov.

Med anketiranci jih je največ (156 oziroma 62,4 %) hodilo na izlete, ki so trajali cel ali skoraj cel dan, najmanj (33 oziroma 13,2 %) pa je bilo tistih, ki so na izletih ponavadi prenočevali. Prevladovale so nočitve v lastnih počitniških hišicah ter pri prijateljih ali sorodnikih. V luči teh ugotovitev bi se bilo mogoče v določeni meri strinjati s tistimi avtorji, ki so pri opredeljevanju bližnje rekreacije izločali izlete s prenočevanjem (na primer Amman 1978), saj so več kot enodnevni izleti razmeroma zelo

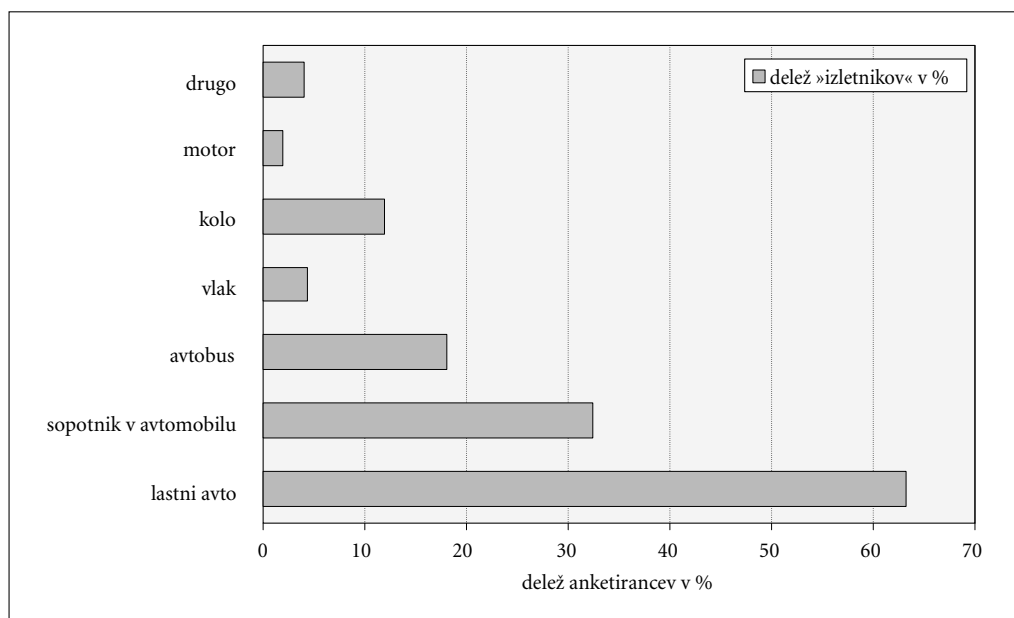

Slika 2: Trajanje izletov prebivalcev Domžal.

redki in niso v večji meri značilni za bližnjo rekreacijo. Razlog za to je mogoče iskati v razmeroma kratkem trajanju prostega časa ob koncu tedna.

4. Na izletih uporabljena prevozna sredstva

Kadar govorimo o izletih, običajno pomislimo tudi na množice avtomobilov in zgoščen promet na cestah ob koncih tedna, velik del problemov in konfliktov, ki se pojavljajo v zvezi z bližnjo rekreacijo, pa je ravno posledica avtomobilskega prometa. Takorekoč vse empirične raziskave bližnje rekreacije oziroma izletniškega turizma so nedvoumno ugotovile, da je na izletih najbolj pogosto uporabljano prevozno

Slika 3: Na izletih uporabljena prevozna sredstva (anketiranci so lahko izbrali največ dva odgovora).

sredstvo osebni avto. Podobno velja za Domžale, kjer osebni avto kot prevozno sredstvo na izletih očitno nima nobene konkurence. Kar 215 anketirancev (86,0 %) hodi na izlete izključno ali tudi z avtom, in sicer kot voznik ali kot sopotnik. Določeno vlogo imata še avtobus (45 odgovorov oziroma 18,0 % anketirancev) in kolo (12,0 % anketirancev), ostali načini poti na izlet pa so skoraj nepomembni.

Zaradi udobja, neodvisnosti od vremenskih razmer ter svobode, ki jo ponuja, avto skoraj ne more imeti resnega tekmeca med ostalimi prometnimi sredstvi. Slabost javnega prevoza je v tem, da omogoča dostop le do nekaterih potencialno zanimivih ciljev (kar velja še posebej za vlak), da so povezave pogosto slabe, in da zahteva njegova uporaba več razpoložljivega časa, temu pa se pogosto pridružijo še višje cene ter manjše udobje.

Na drugi strani uporabo koles ali motorjev omejujejo vremenske razmere, hkrati pa so tudi le malo uporabni za izlete družin z otroki, ki predstavljajo pomembno skupino izletnikov (kar 46,4 % anketirancev je na izlete potovalo predvsem v okviru družine). Medtem ko je delež motorja resnično majhen, se za uporabo kolesa odloča več anketirancev, verjetno pa predstavlja oviro za njegovo večjo uporabo, poleg že navedenih razlogov, še telesna kondicija, ki je potrebna za pot do nekoliko bolj oddaljenih ciljev. Tudi obstoječe prometnice so za uporabo koles precej neprimerne, kolesarskih stez pa v širši okolici Domžal tako rekoč sploh ni.

5. Oddaljenost izletniških ciljev

Za geografijo so še posebej zanimive tiste značilnosti izletov, ki neposredno vključujejo prostorski vidik. Sem sodijo tudi na izletih prepotovane poti do cilja oziroma oddaljenost izletniških ciljev. Večina ljudi potuje na izlete v različne in različno oddaljene kraje, kljub temu pa si običajno le izbirajo izletniške cilje, ki so znotraj določene razdalje od izvirnega območja. Oddaljenost ciljev izletov je odvisna tako od ponudbe potencialnih izletniških območij, mobilnosti prebivalstva, njegovih motivov in razpoložljivega časa kot tudi od obstoječih prometnih povezav.

V anketi so bile kategorije razdalj določene tako, da so bili v prvi (do 30 km) zajeti bližnji izletniški cilji (od Dobena ali Volčjega Potoka v razdalji nekaj kilometrov do Kamniške Bistrice na severu ter Trojan ali Moravč na vzhodu). To je hkrati razdalja, znotraj katere so v veliko primerih ugotovili prostorsko težišče bližnje rekreacije. Tako je na primer v Zahodni Nemčiji kar 50 do 60 % izletnikov prepotovalo do svojega izletniškega cilja le do 30 km (Eberle 1980, 128). V drugi kategoriji (nad 30 km do 60 km) so bolj oddaljeni, a še zmeraj razmeroma hitro dosegljivi izletniški kraji, kot na primer Bled ali okolica Ljubljane, tretja kategorija (nad 60 km do 100 km) pa zajema bolj oddaljene kraje, do katerih je praviloma treba potovati okrog ene ure in več in so pogostejši cilji izletov le, če so zaradi različnih razlogov posebej privlačni. Bolj oddaljeni in domnevno redkeje obiskani kraji so se nahajali v četrti kategoriji (na primer obmorski kraji, Prekmurje ...).

Preglednica 3: Oddaljenost ciljev izletov.

oddaljenost ciljev	število odgovorov	delež anketirancev v %
do 30 km	77	30,8
nad 30 km do 60 km	62	24,8
nad 60 km do 100 km	55	22,0
nad 100 km	53	21,2
skupaj	250	100,0

Rezultati ankete so pokazali, da si največ anketirancev (30,8 %) najpogosteje izbira cilje izletov, ki so oddaljeni do 30 km od Domžal. Potemtakem je naziv bližnja rekreacija, kljub nekaterim njegovim

slabostim, tudi v obravnavanem primeru dokaj ustrezen, saj ima večina z njo povezanih poti cilje res v precejšnji bližini stalnega bivališča. Pogostost odgovorov se zmanjšuje s povečevanjem razdalje, vendar je ta padec precej skromen in še zmeraj je kar 21,5 % anketirancev običajno hodilo v izletniške kraje, ki so oddaljeni več kot 100 km. Pri anketirancih, ki si izbirajo najbolj oddaljene cilje, verjetno igra pomembno vlogo dejstvo, da so zaradi različnih razlogov, na primer zaradi možnosti za ukvarjanje z določeno dejavnostjo (s smučanjem, kopanjem ...), za njih posebej zanimivi tisti izletniški cilji, ki so bolj oddaljeni. Tudi dejstvo, da razdalja sama po sebi predstavlja dejavnik privlačnosti, saj je povezana z večjo spremembo okolja, najbrž ni brez pomena.

6. Ciljna območja izletov prebivalcev Domžal

Razmeroma največ izletniških ciljev anketirancev je bilo torej v razdalji do 30 kilometrov, vendar takšna posplošena ugotovitev skriva dejstvo, da marsikateri posameznik obiskuje zelo različno oddaljene cilje in da območja izletniške rekreacije ne predstavljajo zaključenih ozemeljskih enot v obliki krogov, katerih središče bi bilo v izvornem območju, temveč se pojavljajo težišča v obliki posameznih točk oziroma manjših območij.

6.1. Izletniška območja, obiskana v letu dni pred anketiranjem

Območje bližnje rekreacije prebivalstva nekega naselja (izvornega območja) zajema običajno precej obsežen prostor, v katerem so različno na gosto razporejeni posamezni cilji. Zaradi raznolikosti rekreacijskih navad in motivov prebivalstva je bilo mogoče pričakovati, da bodo obiskana ciljna območja zelo razpršena, kljub temu pa se praviloma izletniški tokovi posebej močno usmerjajo v določena območja, ki so zaradi svojih lastnosti (bližina, privlačnost) za večino prebivalstva nadpovprečno zanimiva.

Preglednica 4: Izletniška območja, obiskana v letu dni pred anketiranjem.

izletniška območja	število odgovorov	delež anketirancev v %
bližnja okolica Domžal	208	83,2
Bled in Bohinj z okolico	165	66,0
Kamniške Alpe	162	64,8
Primorska	126	50,4
sosednje države	123	49,2
druga območja nekdanje domžalske občine	109	43,6
Ljubljana z okolico	103	41,2
Štajerska s Prekmurjem	81	32,4
druga območja Gorenjske	72	28,8
Dolenjska	68	27,2
Zgornje Posočje	62	24,8
Zgornja Savinjska dolina z okolico	51	20,4
Posavsko hribovje	48	19,2
Notranjska	25	10,0
drugo	4	1,6
skupaj	1407	–

V anketi postavljeno vprašanje je bilo zaprtega tipa. Anketiranec je med navedenimi območji izbral tista, ki jih je v preteklem letu obiskal vsaj enkrat. Območja, ki so bila v ta namen navedena v anket-

nem vprašalniku, niso nujno predstavljala zaključenih geografskih enot ali regij. Izbrana so bila takšna poimenovanja območij, ki so razširjena v vsakdanji rabi in za katera je bilo mogoče pričakovati, da bodo znana in razumljiva večini anketirancev.

Tudi odgovori na to vprašanje so pokazali, da se velik del bližnje rekreacije res odvija blizu kraja stalnega bivališča, saj so bili cilji izletov pri skoraj 85 % anketirancev (tudi) v bližnji okolici Domžal, kjer se nahajajo med drugim Dobeno z Rašico, Volčji Potok, Krumperk in še nekateri cilji pretežno lokalnega pomena. Že na drugem mestu sta Bled in Bohinj z okolico (66,0 % anketirancev), kar je verjetno posledica velike privlačnosti območja, predvsem obeh imenovanih krajev, ter njune dovolj hitre dostopnosti. Na tretjem mestu je spet malo oddaljeno območje. To so Kamniške Alpe (64,8 %), kjer sta Kamniška Bistrica in Velika planina razmeroma bližnja in dobro obiskana izletniška cilja. Naziv Kamniške Alpe je bil uporabljen iz dveh razlogov: najprej zato, ker je dovolj razširjen in poznan med obravnavanim prebivalstvom, drugič pa je bilo s tem poudarjeno tudi dejstvo, da je s tem nazivom mišljen predvsem tisti del Kamniško-Savinjskih Alp, ki je sorazmerno blizu in gravitira proti jugu. Sledita dve bolj oddaljeni »območji«, ki sta po vsej verjetnosti deležni obiska v okviru izletov manj pogosto. Na eni strani imamo nadpovprečno privlačno območje (Primorska), na drugi pa zelo obsežno in ohlapno definirano območje »tuje države«. Vsaj enkratni obisk katerekoli tuje države v okviru izleta, ki je lahko nakupovalni izlet v sosednjo državo ali pa izlet za konec tedna v hrvaško Istro, je bil torej zajet v tej skupini odgovorov.

Ostala območja so bila manj pomembna, vendar je prav vsa, če izvzamemo kategorijo »drugo«, obiskala več kot desetina anketirancev, kar ponovno opozarja na razpršenost ciljev bližnje rekreacije in z njihovim obiskom povezanih prometnih tokov. To potrjuje tudi podatek, da je vsak anketiranec v povprečju navedel približno 5,6 ciljnih območij.

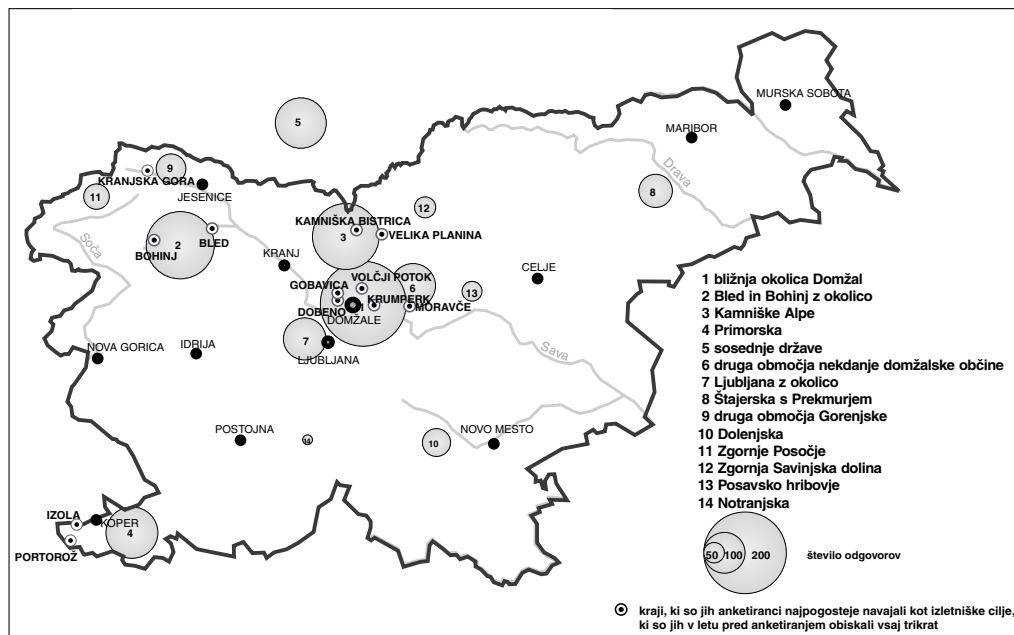
6.2. Najbolj pogosto obiskano izletniško območje

Območja, ki jih prebivalci Domžal obiskujejo v okviru izletov, so očitno prostorsko zelo razpršena. Pri tem so lahko nekatera izmed njih zaradi svoje nadpovprečne privlačnosti deležna obiska večine prebivalstva, a le enkrat ali dvakrat v letu, medtem ko težišče izletniške dejavnosti ostaja na drugih, manj oddaljenih območjih. Zato je bilo ravno tako pomembno vedeti, katera območja so anketiranci v okviru izletov najpogostejše obiskovali, saj je na ta način mogoče z večjo zanesljivostjo ugotoviti pomen posameznih območij za bližnjo rekreacijo.

Preglednica 5: Najpogostejše obiskana izletniška območja prebivalcev Domžal (ostala območja je navedlo manj kot 10 anketirancev).

izletniška območja	število odgovorov	delež anketirancev v %
bližnja okolica Domžal	81	32,4
Primorska	28	11,2
Kamniške Alpe	28	11,2
Bled in Bohinj z okolico	23	9,2
druga območja nekdanje domžalske občine	16	6,4
Dolenjska	14	5,6
Štajerska (brez Savinjske doline) s Prekmurjem	13	5,2
sosednje države	12	4,8
druga območja Gorenjske	12	4,8

Odgovori na to vprašanje so pokazali, da anketiranci zdaleč najbolj pogosto obiskujejo izletniške cilje v bližnji okolici Domžal (32,4 % vseh anketirancev). Nič nenavadnega ni, da se na drugem mestu

Slika 4: Območja bližnje rekreacije prebivalstva Domžal.

nahajajo Kamniške Alpe, nepričakovano pa si to mesto delijo s Primorsko. Obe območji je najpogosteje obiskovalo po 28 anketirancev (11,2 %). Sledita Bled in Bohinj z okolico (9,2 % anketirancev) in še potem bližnja »druga območja nekdanje domžalske občine«.

Tudi med najpogostejše obiskanimi območji so pri vrhu tista, ki so bila največkrat navajana že med območji, obiskanimi v »preteklem letu«, le da je še poudarjena vloga bližnje okolice Domžal. Poleg tega je razviden tudi razmeroma majhen pomen nekaterih območij, ki so sicer dovolj zanimiva, da doživijo občasen obisk, zaradi oddaljenosti ali vendarle premajhne privlačnosti pa se skorajda ne pojavljajo v vlogi najpogostejše obiskanih izletniških območij. V to skupino sodijo Posavsko hribovje, Notranjska ter Zgornje Posočje. Oddaljenost bi bila lahko glavni razlog za redek obisk le pri Zgornjem Posočju, medtem ko je Notranjska hitreje dosegljiva kot Primorska, ki je kljub svoji oddaljenosti pogosto obiskovana, razmeroma zelo blizu pa je tudi precejšen del Posavskega hribovja. Ti dve območji sta torej očitno za izletnike iz Domžal manj privlačni.

6.3. Večkrat obiskani izletniški kraji

Izletniška območja, ki so bila navedena v anketi, so razmeroma obsežna in heterogena, znotraj njih pa so bolj privlačni le posamezni kraji. Kateri so torej dejansko obiskani cilji oziroma izletniški kraji? Tudi med njimi se pojavljajo takšni, ki so le izjemoma deležni obiska, na drugi strani pa tisti, ki so za obiskovalce bolj privlačni in se ti vanje večkrat vračajo. Zato so nas še posebej zanimali tisti kraji, ki so jih anketiranci prek leta obiskali vsaj trikrat. To ne pomeni samo, da so deležni razmeroma velikega obiska, temveč očitno s tem, kar lahko ponudijo, zadovoljujejo zahteve obiskovalcev. Če so bolj oddaljeni, mora biti večja tudi njihova privlačnost, da ta kompenzira daljšo pot in stroške, ki so s tem povezani.

Kljub velikemu številu različnih navedb je dobro razviden nadpovprečen pomen nekaterih izletniških ciljev. Skoraj vsi ti cilji bližnje rekreacije (slika 4) so v najpogostejše imenovanih izletniških območjih

(»bližnja okolica Domžal«, »Bled in Bohinj z okolico«, »Kamniške Alpe« ...). Na prvem mestu sta Bohinj in Bled (24 oziroma 20 navedb), ki sta se na tako visoko mesto najbrž uvrstila zaradi njune nadpovprečne privlačnosti, povezane s slikovito pokrajino, raznovrstno ponudbo in slovesom obeh krajev, ni pa mogoče izključiti tudi vpliva dejstva, da so se zaradi njune dobre poznanosti anketiranci prej spomnili nanju kot na kak drug izletniški cilj. Sledijo štirje kraji, ki so iz Domžal res hitro dostopni: Krumperek z Gorjušo, Dobeno (Rašica), Velika Planina in Volčji Potok (od 17 do 11 navedb). Med kraji, ki so bili imenovani petkrat ali večkrat, sta še dva obmorska (Portorož in Izola), dva alpska turistična kraja (Kranjska Gora in Kamniška Bistrica, od katerih je slednja tudi blizu Domžal in temu primerno hitro dostopna) ter dva izletniška cilja, ki sta se nahajala znotraj nekdanje domžalske občine, in ki sta izletniško privlačna predvsem za lokalno prebivalstvo (Moravče, Gobavica). Pri pomembnih izletniških ciljeh prebivalstva Domžal gre torej za zanimivo mešanico le lokalno privlačnih ciljev ter dobro znanih turističnih središč, ki pa so že precej bolj oddaljena. Poleg njih nastopa še množica izletniških ciljev, ki pa so jih navedli le posamezni anketiranci.

6.4. Ciljna območja v različnih časovnih obdobjih

Pomen posameznih ciljnih območij ni enak v vseh časovnih obdobjih. Iz rezultatov ankete je bilo mogoče razbrati, da se cilji bližnje rekreacije ob koncu tedna razlikujejo od tistih med tednom. V splošnem je mogoče te razlike zelo na kratko označiti s trditvijo, da so med tednom ciljna območja v večji meri osredotočena na bližnjo okolico Domžal, ter da sta za konec tedna značilna večja raznovrstnost in večje število izbranih ciljev. Njihov pomen se nekoliko spreminja tudi prek leta, tako da je v zimskem času mogoče opaziti večjo »priljubljenost« krajev, kjer je pomembno tudi preživljanje prostega časa v zaprtih prostorih, ali kjer so možnosti za ukvarjanje z zimskimi športnorekreativnimi dejavnostmi.

Glede prostorske usmerjenosti potovanj, povezanih s posameznimi dejavnostmi, je mogoče ugotoviti naslednje:

- številne dejavnosti so v vseh časovnih obdobjih (med tednom in ob koncu tedna oziroma v različnih letnih časih) osredotočene na ista območja (na primer obiskovanje gostinskih lokalov, obiskovanje različnih prireditev, seveda tudi obiskovanje lastnih počitniških bivališč in delo na vrtu ...),
- velik del prostočasnih dejavnosti je v vseh časovnih obdobjih osredotočen predvsem na Domžale in bližnjo okolico Domžal (na primer obiskovanje gostinskih lokalov, nekatere športne aktivnosti, tudi sprehodi),
- v bolj oddaljena območja se usmerjajo zlasti prometni tokovi, povezani z dejavnostmi (kopanje, smučanje, planinarjenje), ki zahtevajo posebne pogoje, ki jih bližnja območja ne izpolnjujejo (na primer posebni naravni pogoji, posebna infrastruktura).

6.5. Razlogi za izbiro izletniških ciljev

Na izbiro določenega prostočasnega cilja vpliva več dejavnikov. Poleg razpoložljivega časa in sredstev je treba upoštevati tudi značilnosti ciljnih območij, ki jih posameznik vrednoti v odvisnosti od svojih nagibov in želja. Neposredno spraševanje po razlogih, ki posameznika privedejo k izbiri določenega cilja, je sicer lahko problematično, predstavlja pa enega od načinov, ki pripomorejo k pojasnitvi razlogov za različno obiskanost posameznih ciljnih območij.

V obravnavanem primeru je bila za 56,8 % anketirancev najpomembnejši razlog pri izbiranju izletniškega cilja privlačna pokrajina v izletniškem območju. Čeprav so tovrstne navedbe zaradi svoje splošnosti lahko tudi zavajajoče, se dovolj dobro ujemajo z ugotovitvami o obiskanih izletniških krajih, saj so bili med njimi, z izjemo Domžalam najbližjih ciljev, v največji meri zastopani tisti s posebej privlačno pokrajino (alpsko, obmorsko).

Preglednica 6: Razlogi za izbiro izletniškega cilja (anketiranci so lahko izbrali največ dva odgovora).

razlogi izbire izletniškega cilja	število odgovorov	delež anketirancev v %
privlačna pokrajina	142	56,8
mirna, tiha okolica	94	37,6
priložnost za srečevanje drugih ljudi	63	25,2
lahek in kratek dostop	52	20,8
možnosti za ukvarjanje s priljubljeno aktivnostjo	37	14,8
prijetni lokali	11	4,4
drugo	13	5,2
skupaj	412	

Tudi drugi najpogostejše navajani razlog, »mirna, tiha okolica«, ne vsebuje konkretnih značilnosti in se ravno tako nanaša na splošne lastnosti pokrajine oziroma okolice. Na tretjem mestu je razlog, ki se izrazito razlikuje od prejšnjega, saj govori o tem, da je pri izletih pomemben tudi družabni vidik. Poleg tega, da je velika večina izletov izvršenih v okviru takšnih ali drugačnih skupin, je tudi njihova družabna funkcija očitno pogosto v ospredju, o čemer med drugim govori tudi dejstvo, da je zelo malo anketirancev, ki hodijo na izlete predvsem sami (le 8,3 %). Šele na četrtem mestu je lahek in kratek dostop, kar je na prvi pogled v nasprotju z ugotovitvami o velikem pomenu le malo oddaljenih območij za bližnjo rekreacijo. Vendar je mogoče tudi znotraj bližnjega, dobro dostopnega območja izbirati med več potencialnimi cilji, pri končni odločitvi za določen kraj pa so očitno pomembnejši drugi dejavniki, ne samo razdalja. Odgovora, ki vsebujeta zahteve po določeni opremljenosti ciljnih območij, sta se znašla na zadnjih mestih. Tako se zdi navzočnost gostinskih lokalov v ciljnem območju skoraj nepomembna, kljub temu da jih obiskuje precejšen del izletnikov. To je mogoče razložiti predvsem s tem, da so (tudi kakovostni) gostinski lokali v skoraj vseh pomembnejših izletniških krajih in tako ne morejo služiti kot dejavnik različne privlačnosti ciljnih območij, poleg tega pa je obisk gostinskega lokala pogosto le dopolnilna dejavnost v okviru izleta, ki je prvenstveno namenjen drugačnim aktivnostim. Možnosti za ukvarjanje s priljubljeno dejavnostjo niso dosti pomembnejše, saj je za najbolj razširjene prostočasne dejavnosti značilno, da ne postavljajo skoraj nikakršnih zahtev glede opremljenosti prostora ali značilnosti pokrajine (na primer sprehodi).

Za konec obravnavanja ugotovitev o ciljnih območjih je mogoče zapisati, da vzorec ankete sicer ni bil zadosti velik, da bi lahko na njegovi podlagi z večjo zanesljivostjo identificirali tudi manj pomembne izletniške cilje, kljub temu pa so rezultati ankete jasno pokazali, da so se v grobem izoblikovala naslednja izletniška območja:

- bližnja okolica Domžal, ki je dostopna v nekaj minutah (do okoli 15 minut) vožnje, na primer Dobeno/Rašica, Krump perk z Gorjušo, Volčji Potok,
- še vedno razmeroma bližnje Kamniške Alpe, do koder je mogoče priti v približno pol ure (od 20 do 45 minut) in kjer nastopata kot pomembnejši ciljni območji Kamniška Bistrica z okolico in Velika Planina,
- bolj oddaljeni izletniški kraji, predvsem na Gorenjskem, pa tudi na Primorskem, do katerih je dostop že daljši, vendar so tudi izrazito nadpovprečno privlačni; vsi bolj pomembni izletniški cilji iz te skupine namreč sodijo tudi med najpomembnejše slovenske turistične kraje po številu nočitev oziroma gostov (Bled, Bohinj, Portorož, Izola ...).

Zahteve obiskovalcev glede značilnosti ciljnih območij so očitno zelo različne, saj pri bližnjih ciljnih zadostuje že najbolj osnovna opremljenost (možnosti za sprehajanje, gostinski lokal, pretežno ali deloma naravno okolje ...), bolj oddaljeni izletniški cilji pa praviloma predstavljajo dobro obiskane turistične kraje s posebej privlačno pokrajino (gorska ali obmorska pokrajina) in raznovrstno rekreativno infrastrukturo.

7. Rekreacijske navade prebivalstva Domžal v primerjavi z ugotovitvami sorodnih raziskav

Rekreacijske navade so odvisne od številnih raznovrstnih dejavnikov, zato je povsem razumljivo, da se med posameznimi območji pojavljajo precejšnje razlike. Da bi umestili ugotovitve iz obravnavanega primera v nekoliko širši kontekst, bomo na naslednjih straneh na kratko povzeli rezultate primerjave z ugotovitvami izbranih raziskav s podobno tematiko ter opozorili na nekatere pomembnejše poudarke, pri tem pa se je treba zavedati, da je s tovrstnimi primerjavami lahko povezanega tudi nekaj tveganja, ki je posledica različnih metodologij in različne zanesljivosti rezultatov

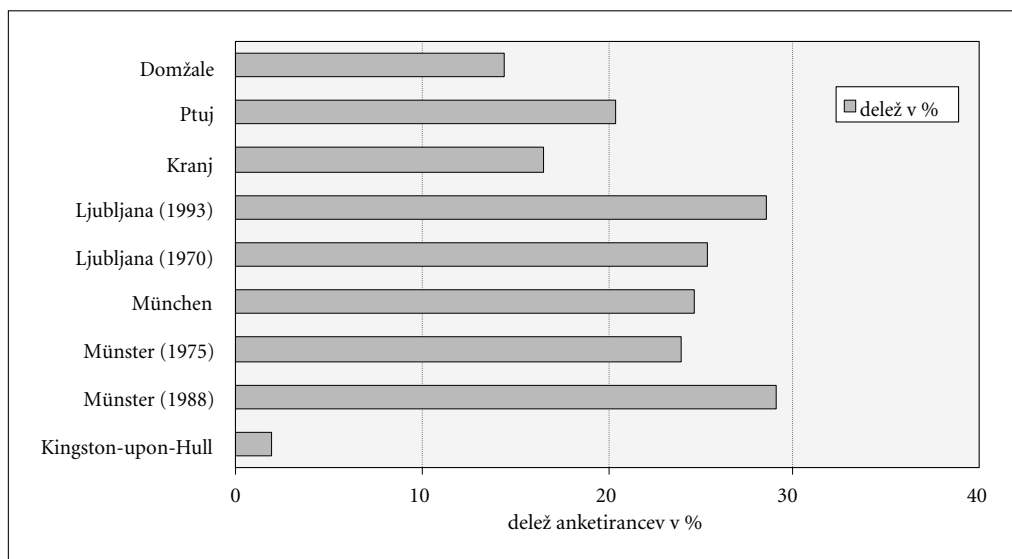
7.1. Udeležba prebivalstva na izletih

Ugotovitve o dolžini prostega časa, preživetega na izletih, so zelo maloštevilne in pomanjkljive, zato jih je za tovrstne primerjave komajda mogoče uporabiti. Za primerjavo jakosti pristočasnih aktivnosti bodo zato na tem mestu uporabljeni podatki o pogostosti izletniških potovanj oziroma o tako imenovani izletniški intenziteti.

V zvezi z udeležbo prebivalstva na izletih navaja literatura zelo različne ugotovitve, ki marsikdaj le malo povedo (na primer delež prebivalstva, ki »pogosto« hodi na izlete), ob upoštevanju bolj konkretnih navedb pa je mogoče zaključiti, da so razlike dejansko razmeroma precejšnje. Domžale sicer ostajajo znotraj širokih okvirov v drugih primerih ugotovljene izletniške aktivnosti, vendar je ta očitno nekoliko nadpovprečna.

Še najlažje primerljive so navedbe o deležu prebivalstva, ki je ob koncu tedna hodilo na izlete le izjemoma ali pa sploh ne. Za ponazoritev velikostnega razreda razlik, ki se s tem v zvezi pojavljajo med različnimi območji, lahko služi naslednji grafikon:

Upoštevani so le podatki nekaterih izbranih raziskav iz Slovenije in tujine, in sicer tistih, katerih podatki so med seboj lažje primerljivi. Neposredna primerjava sicer ni povsem mogoča, ker navedbe v nekaterih primerih zajemajo tudi anketirance, ki so hodili na izlete zelo redko oziroma le izjemoma, za najbolj gro-

Slika 5: Deleži anketirancev, ki v obravnavanem obdobju niso bili (ali le izjemoma) na izletih, v mestih Ljubljana, Kranj in Ptuj (Jeršič 1971 in 1998), Münster (Schnell 1977 in 1994), München (Ruppert s sodelavci 1983), Kingston-upon-Hull (Wall 1972), Domžale (podatki avtorja).

bo primerjavo pa ti podatki zadoščajo. Razlike niso izjemno velike, a tudi ne majhne. Izstopajo predvsem podatki za Kingston-upon-Hull, kjer pa so zastopani le vozniki osebnih avtomobilov. Ne glede na ugotovljene razlike je bila v vseh primerih ob koncih tedna redno doma izrazita manjšina prebivalcev.

Med anketiranci iz Domžal je manj kot enkrat mesečno hodilo na izlete le 14,4 % anketirancev. Podobne številke, dobljene v okviru nam znanih raziskav iz tujine in deloma tudi iz Slovenije, so v glavnem ostajale nekoliko višje, vendar je na razpolago premalo podatkov, da bi s tem v zvezi lahko prišli do zanesljivejših sklepov. Omenimo pa lahko, da podatki za nekatera slovenska naselja kažejo na še nižje deleže prebivalstva, ki ne hodi na izlete (Drnovšek 1984; Močivnik 1994). O morebitnem vplivu časovnega dejavnika na ugotovljeno stanje govorijo rezultati nekaterih raziskav (Jeršič 1971 in 1998; Ruppert 1971 in 1974; Ruppert s sodelavci 1983; Schnell 1977 in 1994), ki so bile po daljšem času ponovljene v istem naselju in niso pokazale posebej izrazitih sprememb pri udeležbi prebivalstva v izletniški rekreaciji.

Glede pomena posameznih sezon se vse raziskave (na primer Freisitzer 1971; Kemper 1977; Backé in Peyker, 1981) ujemajo v tem, da ugotavljajo večjo izletniško aktivnost v toplejšem delu leta, razlogi za to pa so bili že na kratko omenjeni (predvsem vremenske razmere).

7.2. Rekreacijske aktivnosti

Glede vloge posameznih rekreacijskih aktivnosti so opazne določene razlike med posameznimi območji, ki so bila predmet preučevanja v različnih raziskavah, a je bilo takorekoč povsod, tudi na primeru Domžal, mogoče ugotoviti največji pomen obiskov in sprehodov (na primer Dach-Hamann 1977; Kerstiens-Köberle 1979; Thélin 1983; Jeršič 1998). Večinoma je za poletni čas značilna tudi pomembna vloga kopanja.

Razlike, ki jih je mogoče opaziti v primerjavi z nekaterimi drugimi raziskanimi primeri v tujini, praviloma niso samo posebnost Domžal, temveč so, kot kaže, značilne za velik del Slovenije. Tako je bila ugotovljena velika priljubljenost dela na vrtu, ki je rezultati podobnih raziskav v zahodni Evropi v glavnem niso pokazali, zato pa je bila značilna za nekatera območja vzhodne Evrope (na primer Zhikarevich 1991) in seveda za Slovenijo.

Razlike med posameznimi mesti v Sloveniji večinoma niso pretirane, kljub temu pa so v nekaterih primerih opazna precejšnja odstopanja v priljubljenosti posameznih dejavnosti, kar lahko ilustrira preglednica 7. Upoštewane so le pomembnejše in bolj razširjene dejavnosti, razlike med deleži pa so v manjši meri tudi posledica vpliva časovnega dejavnika.

Preglednica 7: Ukvarjanje z izbranimi rekreacijskimi aktivnostmi ob koncu tedna – primerjava odstotnih deležev v različnih slovenskih mestih (Drnovšek 1984; Jeršič 1984 in 1998; podatki avtorja).

mesta	obisk prijateljev, sorodnikov, znancev	planinarjenje	kopanje, plavanje, sončenje	nabiranje gozdnih sadežev	obisk lokala
Ljubljana (poleti)	51,8	22,3	37,3	33,4	9,3
Kranj (poleti)	60,9	30,8	35,1	26,2	7,5
Maribor (poleti)	70,0	14,4	39,7	21,6	9,5
Ptuj (poleti)	67,0	11,0	47,0	21,0	19,0
Hrastnik, Trbovlje, Zagorje (poleti)	38,5	39,5	46,7	42,0	4,5
Novo mesto	40,0	9,0	33,0	28,0	10,0
Domžale (poleti)	64,8	16,8	36,0	12,8	18,4

Če se posebej ustavimo še pri športnih dejavnostih, lahko ugotovimo, da se podatki za Domžale ne razlikujejo posebej od tistih za celo Slovenijo (Petrović s sodelavci 1996). Najpomembnejše športnorekreativne dejavnosti so iste kot v celotni državi: hoja, plavanje (o tem je mogoče sklepati iz velikega

pomena kopanja v Domžalah), kolesarjenje, alpsko smučanje, planinarjenje in nekatere igre z žogo (nogomet, košarka, odbojka). Glede njihovega vrstnega reda so prisotna manjša odstopanja, še nekoliko večja pa pri deležih prebivalstva, ki se ukvarja z njimi, vendar do njih prihaja predvsem pri dejavnostih, ki jih med sabo ni mogoče povsem enačiti, na primer hoje in sprehodov ali plavanja in kopanja. V Domžalah sta nekoliko nadpovprečno pomembna alpsko smučanje in planinarjenje. O vlogi posameznih športnih dejavnosti za tujino nimamo na voljo dovolj podatkov, vendar na primer navedbe Patmora (1983) za Veliko Britanijo kažejo bistveno drugačno podobo priljubljenosti posameznih zvrsti, kot je bila ugotovljena v Sloveniji. Zato lahko v zvezi z njimi pričakujemo večje razlike med posameznimi državami oziroma regijami kot pri drugih pristočasnih dejavnostih, še zlasti tako imenovanih bazičnih dejavnostih.

Na temelju opravljene primerjave ugotovitev je mogoče priti do nekaterih splošnejše veljavnih sklepov v zvezi z rekreacijskimi aktivnostmi:

- obstaja skupina zelo razširjenih dejavnosti, ki igrajo povsod vodilno vlogo in jih ponekod v literaturi označujejo kot bazične aktivnosti (na primer Kemper 1977; Backé in Peyker 1981); posebej pomembni so zlasti sprehodi oziroma hoja ter obiski,
- splošno je opazna privlačnost rekreacije ob vodi oziroma na vodi (na primer Backé in Peyker 1981; Klemm in Kreilkamp 1993; Schnell 1994), ki je manj občutljiva na razdalje kot večji del drugih vrst rekreacije, zato tudi morebitna odsotnost naravnih možnosti v določenem območju ne vpliva bistveno na njeno manjšo priljubljenost oziroma razširjenost; v takem primeru prebivalci obiskujejo bolj oddaljene cilje, deloma pa lahko zadovoljujejo tovrstne potrebe tudi grajeni objekti (bazeni oziroma kopališki kompleksi),
- vrsta dejavnosti je zelo različno pomembna v posameznih območjih, na kar vplivajo naravne možnosti in/ali obstoječa rekreacijska infrastruktura; med takšne dejavnosti sodi na primer planinarjenje, ki je bistveno bolj zastopano tam, kjer so razmeroma blizu območja z ugodnimi reliefnimi razmerami, ali pa na drugi strani obiskovanje kulturnih prireditev, ki je dosti pomembnejše tam, kjer je na voljo ustrezna in dovolj raznovrstna ponudba.

7.3. Trajanje izletov

Tako rekoč vse raziskave (na primer Freitag 1970; Jeršič 1971; Kemper 1977; Ruppert s sodelavci 1983; Drnovšek 1984) so ugotovile deleže dvodnevni izletov pod 20 %. Tudi v našem primeru je bilo daljših izletov samo 13,4 %. Precej večji delež celodnevni (63,2 %) kot poldnevni izletov (23,5 %) je sicer nekoliko izstopajoč, a še zmeraj v običajnih okvirih, o čemer govorijo podatki iz več slovenskih mest. Takšno trajanje izletov opozarja tudi na razmeroma skromen pomen prenočevanja zunaj doma v okvirih bližnje rekreacije.

7.4. Uporabljena prometna sredstva

Deleži osebnih avtomobilov med prometnimi sredstvi, ki jih uporabljajo na izletih, se večinoma gibljejo med 70 in 80 % (na primer Ammann 1978; Ruppert s sodelavci 1983; Becker 1983). Podobno velja za Domžale, kjer je delež anketirancev, ki se na izlete večinoma vozijo (samo ali tudi) z avtom 86 %. Izrazita prevlada osebnega avtomobila kot prometnega sredstva v okviru bližnje rekreacije torej tudi v primeru Domžal ni sporna. Tudi deleži drugih pomembnih prevoznih sredstev (avtobus, kolo) se gibljejo v okvirih, ugotovljenih drugje. Ti so bili pri javnih prometnih sredstvih večinoma med 10 in 20 %, pri kolesu pa med 5 in 10 % (seveda z nekaterimi izjemami).

7.5. Oddaljenost izletniških ciljev

Ob upoštevanju spoznanj različnih tujih in domačih raziskav (na primer Jeršič 1971; Thélin 1983; Schnell 1977 in 1994; Kowalczyk 1993) je mogoče zapisati, da ostajajo tudi dolžine poti, ki jih prebi-

valci Domžal prepotujejo do izletniških ciljev, bolj ali manj znotraj običajnih meja, vendar pa so nekoliko nad povprečjem. Le v redkih primerih so bile ugotovljene daljše razdalje, na primer pri izletniških potovanjih prebivalstva Münchna (Ruppert s sodelavci 1983). V splošnem pa tudi za Domžale velja, da velika večina potovanj, povezanih z bližnjo rekreacijo, ostaja znotraj radija stotih kilometrov, v glavnem pa so usmerjena v še manj oddaljene kraje. Potemtakem si **bližnja rekreacija** zasluži svoje ime, saj je večinoma res osredotočena predvsem na bližnja območja.

8. Sklepne misli

Intenzivnost prostočasne aktivnosti prebivalstva Domžal, kakor jo izražajo obravnavani kazalci, očitno ne zaostaja za tisto, ki so jo ugotavljali v različnih slovenskih mestih, pa tudi v mnogih velikih mestih v zahodni in srednji Evropi. Glede nekaterih kazalcev (udeležba prebivalstva v izletniški rekreaciji, trajanje izletov) je celo nekoliko bolj izražena kot v velikem delu nam znanih primerov. Vendar je treba pristaviti, da lahko uporaba teh kazalcev le deloma opiše značilnosti prostočasnega življenja in da so ostali številni vidiki ravnanja v prostem času manj jasni (na primer preživljanje prostega časa v domačem naselju, vloga obstoječih prostočasnih možnosti pri oblikovanju rekreacijskih navad), razen tega pa jih neposredno niti ni bilo mogoče primerjati. Ne glede na to lahko sklenemo, da se potreba po preživljanju prostega časa, tudi če gre za prebivalstvo majhnega mesta, kot so Domžale, odraža v živahni aktivnosti v prostem času, ki je zaradi svojih značilnosti (množičnost, prepotovane razdalje, različne dejavnosti ...) dobro opazna tudi v pokrajini. Seveda pa obstaja velika raznolikost glede tega, kako se te potrebe udeležajo oziroma glede pojavnih oblik bližnje rekreacije. Tako je mogoče ugotoviti znatne razlike pri priljubljenosti posameznih prostočasnih dejavnosti ter deležih prebivalstva, ki se udeležujejo v najbolj opazni zvrsti bližnje rekreacije – izletih, zanesljivo pa lahko pričakujemo tudi velike razlike v pokrajinskih učinkih bližnje rekreacije, ki so odraz heterogenosti rekreacijskih navad.

Za konec lahko zapišemo še to, da očitno obstajajo nekatere značilnosti bližnje rekreacije, ki so v večini evropskih držav bolj ali manj splošno prisotne in jih v sedanjem trenutku verjetno lahko razumemo kot bistvene lastnosti pojava (izrazita prevlada enodnevnih oziroma krajših izletov, izrazita prevlada osebnega avta kot prevoznega sredstva na izletih, razdalje večinoma pod 100 km s težiščem na še krajših razdaljah), s kakšno vsebino pa so ti splošni okviri zapolnjeni, pa je odvisno od naravnih možnosti, infrastrukturne opremljenosti, značilnosti prebivalstva oziroma družbenih značilnosti in podobnih dejavnikov.

9. Viri in literatura

- Ammann, F. 1978: Analyse der Nachfrageseite der motorisierten Naherholung im Rhein-Neckar-Raum. Heidelberg geographische Arbeiten 51. Heidelberg.
- Backé, B., Peyker, R. 1981: Freizeittätigkeiten und Naherholungsaktivitäten der Klagenfurter Bevölkerung. Berichte zur Raumforschung und Raumplanung, 25, H. 2. Wien.
- Becker, C. 1983: Freizeitverhalten im Großraum Frankfurt. Raumforschung und Raumordnung, H. 4. Köln.
- Cigale, D. 1998: Bližnja rekreacija prebivalstva malih mest in njeni pokrajinski učinki (na primeru Domžal). Magistrska naloga, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Dach-Hamann, A. 1977: Das Bergische Land als Naherholungsraum, Struktur und Probleme des Naherholungsverkehrs unter besonderer Berücksichtigung der Tageserholung und des Freizeitwohnens. Düsseldorf Geographische Schriften, H. 8. Düsseldorf.
- Drnovšek, I. 1984: Geografski učinki rekreacije prebivalcev Hrastnika, Trbovelj in Zagorja. Diplomska naloga, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.

- Eberle, I. 1980: Flächenangebote und Freizeitinfrastruktur des stadtnahen ländlichen Raumes in der BRD und ihre Nutzung durch den Naherholungsverkehr. Münstersche Geographische Arbeiten 7. Paderborn.
- Freisitzer, K. 1971: Die Freizeit- und Naherholungsgewohnheiten der Grazer. Berichte zur Raumforschung und Raumplanung, 15. Jhg., H. 6. Wien.
- Freitag, R. D. 1970: Naherholungsraum und Naherholungsverkehr: Beispiel Paris. Münchener Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie, B. 6. Kallmünz.
- Jansen-Verbeke, M. 1986: Contribution à l'analyse de la fonction touristique des villes moyennes aux Pays-Bas. Hommes et terres du Nord, 1986–1. Lille.
- Jeršič, M. 1971: Izletniška potovanja in izletniški prostor. Elaborat, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Jeršič, M. 1984: Prostorski učinki rekreacije prebivalstva Novomeške regije. Zbornik Dolenjska in Bela krajina. Ljubljana.
- Jeršič, M. 1995: Bližnja rekreacija prebivalcev mesta Ljubljane. Dela 11. Ljubljana.
- Jeršič, M. 1998: Bližnja rekreacija prebivalcev Slovenije. Geographica Slovenica 29. Ljubljana.
- Kemper, F. J. 1977: Inner- und außerstädtische Naherholung am Beispiel der Bonner Bevölkerung, Ein Beitrag zur Geographie der Freizeit. Arbeiten zur Rheinischen Landeskunde 42. Bonn.
- Kerstiens-Köberle, E. 1979: Freizeitverhalten im Wohnumfeld, Innerstädtische Fallstudien, Beispiel München. Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie 19. Kallmünz.
- Klemm, K., Kreilkamp, E. 1993: Das Ausflugsverhalten der Berliner. Raumansprüche durch Freizeitaktivitäten. Ausgewählte Untersuchungs-ergebnisse aus den alten und neuen Bundesländern; Berichte und Materialien 13. Berlin.
- Kowalczyk, A. 1993: Przyrodnicze uwarunkowania wypoczynku weekendowego mieszkanców Warszawy. Ekologia krajobrazu w badaniach Terytorialnych Systemów Rekreacyjnych. Poznań.
- Močivnik, M. 1994: Rekreacijske navade in pokrajinski učinki rekreacije prebivalcev Velenja. Diplom-ska naloga, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Patmore, J., A. 1983: Recreation and Resources. Leisure patterns and leisure places. Oxford.
- Pelc, S. 1993: Občina Domžale – primer spreminjanja obmestne pokrajine v okolici Ljubljane. Geographica Slovenica 25. Ljubljana.
- Petrović, K., Ambrožič, F., Sila, B., Doupona, M. 1996: Športnorekreativna dejavnost v Sloveniji 1996 (z vidika podatkov in ugotovitev študije Slovenskega javnega mnenja v letu 1996 in primerjave z rezultati študij iz let 1973, 1976, 1980, 1983, 1986, 1989 in 1992). Ljubljana.
- Ruppert, K. 1971: Naherholung in der urbanisierten Gesellschaft. »WGI« – Berichte zur Regionalforschung 6. München.
- Ruppert, K. 1974: Zur Geographie des Freizeitverhaltens. Bericht über Untersuchungen am Wirtschafts-geographischen Institut der Universität München, Frankfurter wirtschafts- und sozialgeographische Schriften 17. Frankfurt am Main.
- Ruppert, K., Gräf, P., Lintner, P. 1983: Persistenz und Wandel im Naherholungsverhalten. Raumforschung und Raumordnung 41/4. Köln.
- Ruske, W., Stein, A. 1973: Angebot und Nachfrage im Wochenendverkehr. Raumforschung und Raumordnung 4. Köln.
- Schnell, P. 1977: Naherholungsraum und Naherholungsverhalten, untersucht am Beispiel der Solitärstadt Münster. Spieker 25. Münster.
- Schnell, P. 1994: Das wohnungs- und stadtnahe Freizeitverhalten der Münsteraner. Münstersche geographische Arbeiten 36. Münster.
- Thélin, G. 1983: Freizeitverhalten im Erholungsraum. Geographica Bernensia, P8. Bern.
- Wall, G. 1972: Socio-economic variations in pleasure-trip patterns: the case of Hull car-owners. Transactions Institute of British Geographers 57. London.
- Zhikharevich, B., S., 1991: The Role Played by Agro-recreational Activities in the Formation of an Integral Rural-Urban Environment. Geoforum 22/1. Oxford, New York.

10. Summary: Some characteristics of the daily and weekend recreation of the population of Domžale

(translated by Branka Klemenc)

Daily and weekend recreation, related mainly to the areas located rather close to the place of residence, has gradually developed parallel with the social development after World War II, into a phenomenon which has also become interesting for geography because of its diverse landscape effects. A basis for investigation of these effects is also made by comprehensive knowledge of recreation habits in individual areas because a type and intensity of effects depend on them.

Established by means of a survey were basic characteristics of the leisure-time habits of Domžale residents as regards their daily and weekend recreation. Domžale was chosen for investigation because of two facts: 1) such investigations are mainly focused on bigger towns, and 2) diverse leisure-time activities and well-formed leisure-time habits can be anticipated owing to the socioeconomic and demographic characteristics of the population.

The results have shown that the majority of the surveyed most frequently visit acquaintances, friends or relatives, and take walks during their leisure time. Differences occur due to different seasons (warmer part of the year; winter), and between leisure-time activities during the week and at weekends. The »town« activities are more important as daily activities, and diverse excursions are more frequent at weekends. On the other hand, a comparison of both main seasons (winter; warmer part of the year) primarily exposes the absence of certain activities in winter, a considerable difference in frequency of sports activities, and a minor significance of outdoor recreation in winter (except for skiing). Differences in the way of spending leisure time in summer and winter are significant, which was also expected because the weather conditions change with seasons and strongly influence the possibilities of performing certain activities (skiing, luge, outdoor bathing, gardening, etc.), or change the attractiveness. Thus, the significance of indoor activities increases in winter (visits to friends, cinema, fitness, etc.), while the significance of outdoor activities proportionally increases in summer. However, visits to friends, acquaintances, relatives, and walks are the most important activities throughout the year irrespective of the season.

As regards the spatial orientation of excursion streams, the following destination areas were roughly formed according to the survey results:

- closer surroundings of Domžale, accessible within a few minutes (up to 15 minutes) drive, with locally important excursion destinations;
- quite close Alpine area (the Kamnik Alps), accessible approximately within a half an hour (from 20 to 45 minutes), with two or more important destination areas, Kamniška Bistrica with its surroundings and the alp Velika planina;
- more distant excursion destinations, particularly in Gorenjsko, and also in the Littoral, of rather lasting access, but nevertheless very attractive; namely, all important excursion destinations from this group belong, by number of overnights or guests, to the most important Slovenian tourist resorts (Bled, Bohinj, Portorož, Izola, etc.).

Demands of visitors are very diverse as regards typical features of destination areas; for closer destinations only the basic furnishing is necessary (walking courses, catering facilities, natural environment, etc.), but more distant excursion destinations are mainly represented by well visited tourist resorts with very attractive landscapes (mountainous or littoral landscape) and most diverse recreational infrastructures.

Oscillations are also noticeable in the significance of individual destination areas, depending on the leisure time, either daily or weekend recreation, or performed either in the warmer part of the year or in winter. To put it briefly, these differences can be defined with the following two conclusions: 1) Destination areas of daily recreation are mainly focused on closer surroundings of Domžale, and greater diversity and number of selected destination areas are registered at weekends. 2) On the other hand,

winter time is typical of intense orientation to the places having the possibilities of indoor recreation, or the places furnished with the facilities for winter sports-recreational activities. Yet, notwithstanding the foregoing statements, the excursion streams continue to be oriented approximately to the same areas.

The obtained findings were compared with the results of some selected investigations, which was used as a basis for more generalized conclusions and establishing a great variety in the sphere of daily and weekend recreation which also results from different landscape- and infrastructural possibilities of recreation.

The intensity of leisure-time activity of Domžale residents as expressed by the discussed indicators evidently does not lag behind the established intensity in various Slovenian towns, as well as in many big towns in West and Central Europe. It is even slightly more explicit in view of certain indicators (participation of people in the excursion recreation, duration of excursions) than in a great part of the studied cases; yet, it should be emphasized that these indicators only partly describe the characteristics of leisure-time behaviour, so that its numerous aspects cannot be compared easily (for example, spending leisure time at home settlement, a role of the existing leisure-time possibilities in the formation of recreational habits). In spite of this fact we can conclude that the necessity for the active spending of leisure time, even with the population of a little town as Domžale, is reflected in the lively leisure-time activity which is, owing to its characteristics (mass participation, travelled distances, various activities), well noticeable in the landscape, too. There is, of course, a great diversity in the implementation of these needs, i. e. of daily and weekend recreation. Thus, in making comparison of its characteristics by individual areas, considerable differences occur in popularity of individual leisure-time activities and percentages of population participating in the most outstanding activity, excursions; undoubtedly, great differences can also be expected in landscape effects of daily and weekend recreation, which reflect the heterogeneity of recreational habits. We can conclude with a statement that certain characteristics of daily and weekend recreation exist, which are currently more or less generally present in most of the European countries, and can be understood as the essential features of this phenomenon (explicit prevalence of one-day or shorter excursions, explicit prevalence of cars as means of transportation in excursions, distances not more than 100 km, most of them even shorter), while the contents of these general frames depend on natural features, infrastructural furnishing, population and social characteristics and similar factors.